

I SLOBODA IZRAŽAVANJA

U periodu na koji se ovaj monitoring izveštaj odnosi, zabeleženo je više slučajeva koji ukazuju na moguće povrede slobode izražavanja.

1. Pretnje i pritisci

1.1 Udruženje novinara Srbije saopštilo je 10. septembra 2009. da su urednici i novinari u Javnom preduzeću Radio Stara Pazova, odlukom uprave, obavezani da mesečno obezbede oglase u vrednosti od 50,000 odnosno 20,000 dinara. Spajanje poslova marketinga sa novinarskim poslom “direktno ukida mogućnost objektivnog informisanja”, navodi se u saopštenju UNS-a.

Ovde ukazujemo da, u skladu sa odredbom člana 31. Zakona o javnom informisanju, novinaru ne može prestatu radni odnos, umanjiti se zarada, niti pogoršati položaj u redakciji zbog, između ostalog, odbijanja da izvrši nalog kojim bi kršio pravna i etička pravila novinarske profesije.

U skladu sa odredbom člana 2, stav 3 Kodeksa novinara Srbije, ekonomski i politički interesi izdavača ne smeju da utiču na uređivačku politiku, na način koji bi imao za posledicu netačno, neobjektivno, nepotpuno i neblagovremeno informisanje javnosti, a u skladu sa članom 7, stav 3 Novinarskog kodeksa NUNS-a, novinari ne mogu učestvovati u bilo kom obliku reklamiranja bilo koje institucije, bilo koje robe ili usluge, osim kada je reč o nedvosmileno humanitarnom karakteru.

Nesumnjivo je da obavezivanje novinara da obezbeđuju oglase, umesto da se bave onim što im je posao, odnosno da informišu javnost o stvarima o kojima javnost ima interesa da zna, ozbiljno kompromituje njihovu nezavisnost.

1.2 Članice *Asocijacije medija* od 15. septembra prestale su da dostavljaju svoja izdanja distributeru *Futura plus*, ukazujući na velika dugovanja ovog distributera, te činjenicu da im je njihovim neizmirivanjem ugroženo poslovanje. *Asocijacija medija* je pozvala Vladu da zakonom uredi tržište, a čitaoce da kupuju štampu na drugim mestima. Iz *Future plus* saopšteno je da je ovo zapravo poziv na bojkot i pokušaj gušenja jedinog nacionalnog distributera koji može kvalitetno da opsluži izdavače i pruži usluge građanima u svakom delu zemlje. Ministarstvo kulture osudilo je ponašanje *Future Plus* kao neprofesionalno i apelovalo na druge distributere na tržištu štampe da, do razrešenja problema između izdavača i *Future Plus*, adekvatnom raspodelom tiraža omoguće građanima da na što lakši

način dođu do štampe, a kako bi se zaštitila prava na slobodu izražavanja i informisanja. Veselin Simonović, predsednik Upravnog odbora Asocijacije medija, odgovorio je da to što članice tog udruženja ne isporučuju novine Futuri plus “nije bojkot već poslovna odluka da se ne isporučuje roba onome ko ne plaća,” te da je Asocijacija medija na takvu odluku prisiljena da bi smanjila štetu.

Ne sporeći ekonomsku zasnovanost odluke da se ne isporučuju novine nelikvidnom distributeru, nesporno je da je u inicijalnim izjavama koje su dolazile iz Asocijacije medija, bilo sadržano i pozivanje potrošača da štampu (generalno, bez ograničavanja na izdanja članica Asocijacije medija) kupuju na drugim mestima, što bi se moglo tumačiti kao nelojalna konkurencija u smislu odredbe člana 23, stav 1, tačka 5 Zakona o trgovini, ili kao oglašavanje sa pozivom na bojkot, koje je zabranjeno odredbom člana 34. Zakona o oglašavanju.

1.3 Veliku pažnju javnosti u periodu na koji se ovaj monitoring izveštaj odnosi, izazvao je način na koji je poreska policija postupila prilikom oduzimanja poslovne dokumentacije iz firme koje su u vezi sa Radisavom Rodićem, a među kojim su i izdavači dnevnih listova *Kurir* i *Glas javnosti*, kao i nedeljnika *Grom* i *Stil*. Poreska uprava saopštila je da je na osnovu provere poslovanja privrednog društva „ABC Produkt“ d.o.o., čiji je direktor Radisav Rodić, utvrđeno da postoji sumnja da je on kao odgovorno lice utajio porez u iznosu od 203,3 miliona dinara. Poreska policija ušla je u zgradu u Vlajkovićevoj ulici broj 8 u Beogradu, u kojoj se nalaze i prostorije navedenih listova, 15. septembra. U izjavi dostavljenoj medijima, Rodić je naveo da se nalazi u bolnici u inostranstvu, na redovnoj lekarskoj kontroli, i da se ta situacija „koristi radi obračuna sa medijima u njegovom vlasništvu s ciljem da njegovo zdravstveno stanje ponovo bude narušeno“. Redakcija dnevnog lista *Kurir* saopštila je da su inspektori Poreske policije zapečatili kancelarije, uključujući i onu u kojoj se nalazi server i mrežna oprema ovog lista.

Vlasnici i urednici *Kurira* izjavljivali su da žele da sarađuju s poreskim inspektorima, ali da insistiraju da zapečaćena dokumentacija bude popisana pre iznošenja iz zgrade. *Kurir* takođe tvrdi da je policija dobar deo popodneva 16. septembra novinarima i urednicima ovog lista onemogućavala da napuštaju zgradu, a onima koji su se zatekli napolju, onemogućen je povratak u istu. Zaposleni su tvrdili da su policajci bili raspoređeni na svim spratovima zgrade, te da su stalno ulazili i izlazili iz redakcije, ometajući novinare da obavljaju svoj posao. Menadžment *Kurira* saopštio je da je dalje izlaženje ovog lista, ali i dnevnog lista *Glas javnosti* i nedeljnika *Grom* i *Stil*, ozbiljno dovedeno u pitanje. Saopšteno je da se u jednom trenutku ispred redakcije nalazilo trideset pripadnika specijalnih jedinica policije, naoružanih palicama i štitovima kakvi se nose prilikom razbijanja demonstracija.

Okružno javno tužilaštvo u Beogradu saopštilo je 25. septembra da je podnelo Okružnom sudu zahtev za sprovođenje još jedne istrage protiv osnivača *Glasa javnosti* i *Kurira* Radisava Rodića, i još dva lica, zbog sumnje da su zloupotrebili službeni položaj, tako što su “upotrebom lažne dokumentacije u Komercijalnoj banci podigli kredit od oko 22 miliona dinara, koji nikada nije vraćen i za koji je banka oštećena”. Menadžment *Kurira* demantovao je ove navode tvrdnjom da je u konkretnom slučaju Rodićeva firma prodavala zgradu u Višnjičkoj ulici 105 u Beogradu, te da je na kraju ostala i bez zgrade i bez kupoprodajne cene, a da kupac, koji je zgradu trebalo da plati kreditom podignutim u Komercijalnoj banci, novac nije dao ni Rodićevoj firmi, niti je kredit banci vratio.

Napokon, 27. septembra *Kurir* i *Glas javnosti* preneli su da su pripadnici Poreske uprave, u pratnji nekoliko desetina policajaca, odneli poslovnu dokumentaciju iz zgrade u Vlajkovićevoj 8, te da su se u popodnevним satima, svi poreski inspektori i pripadnici MUP Srbije povukli iz prostorija ovih listova. Menadžment i uredništvo *Kurira* saopštili su da je izneta i dokumentacija, neophodna za obavljanje tekućih poslova i vođenje sudskih postupaka koji su u toku.

Zakonom o javnom informisanju predviđeno je da niko ne sme, ni na posredan način, da ograničava slobodu javnog informisanja, a naročito ne zloupotrebom državnih ovlašćenja i zloupotrebom prava. Zakonom o javnom informisanju takođe se zabranjuje vršenje bilo kakvog pritiska na javno glasilo i njegovo osoblje, kao ni uticaja podesnog da ih omete u obavljanju posla. Nesporno je da je u konkretnom slučaju došlo do ograničenja slobode javnog informisanja, koja se ogledala u blokadi zgrade u kojoj se nalaze redakcije, ograničavanju kretanja novinara, ulasku policajaca u redakcije i slično. U skladu sa domaćim propisima, ali i ratifikovanim međunarodnim aktima, nesporno je da sloboda javnog informisanja i sloboda izražavanja mogu biti ograničene. U konkretnom slučaju po svemu sudeći postoji i legitiman osnov takvog ograničenja, budući da je akcija poreske uprave i policije bila usmerena na prikupljanje dokaza u vezi sa ponašanjima za koja se sumnja da predstavljaju krivična dela, konkretno dela poreske utaje i zloupotrebe službenog položaja. Ono što, međutim, u konkretnom slučaju jeste sporno, jeste da li je konkretno ograničenje bilo srazmerno, odnosno da li je konkretna akcija mogla biti sprovedena na način koji bi u manjem obimu redakcije navedenih listova ometao u obavljanju posla.

Autori ovog izveštaja ne raspolažu sa dovoljno informacija kako bi mogli da daju svoj definitivni sud, ali je nesporno da postoje ozbiljne indicije da ograničenje u konkretnom slučaju nije bilo srazmerno, odnosno da je bilo prekomerno.

1.4 Radio *Sto plus* iz Novog Pazara, čiji je osnivač Novinska agencija “Beta press” d.o.o. iz Beograda, saopštio je 17. septembra da je podneo krivičnu prijavu protiv nepoznatih osoba

koje su teško oštetile predajnik radija na planini Golija. Zbog oštećenja, program ovog regionalnog radija dostupan je samo slušaocima u Novom Pazaru. U izveštaju stručnog servisa, koji je pregledao predajnik, navodi se da je oštećenje izazvano namerno. Odgovorni urednik radija, Ishak Slezović, izjavio je da je to druga havarija na istom predajniku u poslednja tri meseca. Kvar iz jula ove godine nije prijavljen policiji, jer su u stanici verovali da je reč o strujnom udaru. Raniji prekidi emitovanja sa Golije izazivani su fizičkim kidanjem kablova na antenskom stubu. Na drugi predajnik radija, koji pokriva područje Novog Pazara, pre dve godine bio je bačen „molotovljev koktel“, ali tom prilikom emisiona oprema nije teže oštećena.

Neovlašćeno sprečavanje ili ometanje emitovanja radio ili televizijskog programa je krivično delo predviđeno srpskim Krivičnim zakonikom. Nažalost, u ranijim slučajevima sprečavanja emitovanja, do kojih je najčešće dolazilo izazivanjem fizičkih oštećenja na predajnicima, odnosno kablovima za dotur modulacije, policija po pravilu nije uspevala da otkrije odgovorne. U jednom slučaju, koji je poznat autorima ovog monitoringa, Opštinski sud u Novoj Varoši je krajem 2006. godine oglasio krivim lice koje je polomilo antenu i iseklo kabl na predajniku jedne nacionalne televizije i osudio ga na 3 meseca, uslovno na godinu dana. Istom prilikom, sud je izrekao i meru bezbednosti oduzimanja 'kombinovanih klešta sa plastičnom oblogom žute boje dužine 160 milimetara', kojima je kabl isečen. Okružni sud u Užicu potvrdio je ovu presudu krajem marta 2007. godine.

2. Sudski postupci

2.1 Dnevni list *Press* objavio je, 11. septembra, presudu Okružnog suda u Beogradu u delu koji je potvrđen presudom Vrhovnog suda Srbije, koja je doneta u sporu koji su protiv tog lista pokrenuli Jelena Jovanović, supruga i Mihajlo Lajf Jovanović, maloletni sin predsednika Liberalno demokratske partije Čedomira Jovanovića, zbog povrede prava na privatnost. Spor između Jovanovića i *Press*-a vođen je u vezi sa objavljivanjem fotografija porodične kuće Jovanovića, na kojima se vide supruga i sin lidera LDP-a. Fotografija je objavljena u okviru serije tekstova u kojima je *Press* postavljao pitanje prihoda iz kojih Jovanović finansira život u takvoj kući.

Postupajući po žalbi *Press*-a, Vrhovni sud je ukinuo presudu Okružnog suda u delu u kome je bila usvojena tužba Jelene Jovanović, a potvrdio u delu u kome je bila usvojena tužba maloletnog Mihajla Lajf Jovanovića, te obavezao Dragana Vučićevića, urednika *Press*-a, da na ime naknade nematerijalne štete zbog povrede prava na privatni život maloletnom sinu lidera LDP-a plati 150.000 dinara.

U skladu sa članom 9 Zakona o javnom informisanju, nosiocima političkih funkcija ograničena su prava na zaštitu privatnosti koja imaju lica na koja se odnosi informacija, ako je informacija važna za javnost s obzirom na činjenicu da lice na koje se odnosi informacija vrši određenu funkciju i srazmerno opravdanom interesu javnosti u svakom konkretnom slučaju.

2.2 Vrhovni sud Srbije doneo je presudu u postupku po tužbi Aleksandra Tijanića protiv Komiteta pravnika za ljudska prava – YUCOM, koja je izazvala burne polemike. Naime, YUCOM je još 2005. godine objavio knjigu „Slučaj službenika Aleksandra Tijanića”, koja velikim delom predstavlja citate Aleksandra Tijanića, direktora RTS-a, preuzetih uglavnom iz njegovih izjava i članaka objavljenih u medijima u periodu od 1976. do 2004. godine. Nakon izdavanja knjige, direktor RTS-a pokrenuo je 6 različitih sudskih postupaka protiv YUCOM-a, odnosno predsednice YUCOM-a, Biljane Kovačević Vučo. U jednom od ovih postupaka, po tužbi zbog povrede autorskog prava, kojom je Tijanić tražio naknadu od 8,500,000 dinara, Okružni sud u Beogradu, u aprilu 2006. godine, odbio je tužbeni zahtev, s obrazloženjem da sporna knjiga ne predstavlja zbirku njegovih integralnih tekstova, već da koristi citate, kao ilustraciju.

Po žalbi direktora RTS-a, Vrhovni sud Srbije sada je doneo presudu kojom preinačuje odluku Okružnog suda u Beogradu i delimično usvaja zahtev tužioca za naknadu štete, do iznosa od 200,000 dinara, zabranjuje YUCOM-u da dalje koristi autorska dela tužioca i umnožava nove tiraže izdanja „Slučaj službenika Aleksandra Tijanića”, te obavezuje YUCOM da odluku suda o svom trošku objavi u dnevnom listu „Politika”.

Iako je čitav slučaj pravno izuzetno zanimljiv, obrazloženje odluke Vrhovnog suda u određenoj meri jeste problematično. Prvo, Vrhovni sud se poziva na odredbu člana 17, stav 1 tačka 2 Zakona o autorskom i srodnim pravima, koja se odnosi na javno saopštavanje, a citati izjava i članaka Aleksandra Tijanića, koliko je autorima ovog izveštaja poznato, nisu bili javno saopštavani, već beleženi i umnoženi u formi knjige. Dalje, Vrhovni sud poziva se i na odredbu člana 16. Zakona o autorskom i srodnim pravima, u skladu sa kojom autor ima isključivo pravo da objavi svoje delo i da odredi način na koji će ono objaviti. U smislu Zakona o autorskom i srodnim pravima, objavljivanjem se smatra prvo saopštavanje dela javnosti od strane autora, odnosno lica koje je on ovlastio, na bilo koji način i bilo gde u svetu. U konkretnom slučaju citirani članci i izjave Aleksandra Tijanića su već bili objavljeni, odnosno saopšteni javnosti od strane autora, te ovo njegovo pravo ni u kom slučaju nije moglo biti povređeno. Poseban je kuriozitet da, makar u izjavama koje je davao javnosti, Aleksandar Tijanić spori da je autor 40 odsto citata koji mu se u knjizi pripisuju. Nije jasno da li je sud takve navode tokom postupka uopšte ispitivao.

Sa iznetog, predmetna presuda Vrhovnog suda, odnosno način na koji je ona obrazložena, predstavlja presedan koji bi se mogao na negativan način odraziti na slobodu izražavanja.